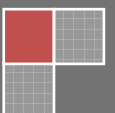

2009

Pohjanmaan maakuntien
päihdepalvelujen
kehittämishanke
1.3.2008-.31.8.2009

LOPPURAPORTTI

Sirpa Tuomela-Jaskari
Päihdepalvelujen suunnittelija
Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus
SONet BOTNIA
13.8.2009

Sisällys

1. JOHDANTO	3
2. PÄIHDEPALVELUJEN KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTAA	5
2.1 TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS	5
3. HANKKEEN TAVOITTEET	8
3.1 TOIMENPIDEKOKONAISUUDET	9
4. HANKKEEN ORGANISOINTI	10
5. HANKKEEN ETENEMINEN JA TULOKSET	11
5.1 SELVITYS PÄIHDEPALVELUISTA KUNTA- JA PALVELURAKENNEUUDISTUKSESSA	11
5.2 POHJANMAAN MAAKUNTIEN PÄIHDETYÖN KEHITTÄJÄVERKOSTO	14
5.3 MUU ALUEELLINEN HANKE- JA VERKOSTOYHTEISTYÖ	17
5.4 VALTAKUNNALLINEN VERKOSTOYHTEISTYÖ	18
5.5 IKÄIHMISTEN PÄIhteIDENKÄYTTÖ	18
5.5.1 Seinäjoen IKÄPÄ -työryhmätyöskentely	18
5.5.2 Selvitys ikäihmistien päihteidenkäytön esiintyvyydestä pohjalaismaakunnissa	20
5.6 EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ	23
5.6.1 Mini-interventiokoulutus	23
5.6.2 Järjestöyhteistyö	24
6 HANKKEEN TALOUS	26
7 HANKKEEN ARVIOINTIA	27
7.1 HANKKEESSA SYNTYNEET HYVÄT KÄYTÄNNÖT	27
7.2 MITÄ JÄI TOTEUTUMATTA?	28
7.3 HAASTEET HANKKEEN TOTEUTTAMISESSA	29
7.4 ARVIOINTIKESKUSTELUT	29
8 YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄT	31

1. Johdanto

Pohjanmaan maakuntien päihdepalvelujen kehittämishanke toteutettiin Pohjanmaan maakuntien (Etelä-Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa ja Pohjanmaa) alueella. Hallinnollisesti hanke toimi Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus SONet BOTNIA:n alaisuudessa, joka toimii kolmen pohjalaismaakunnan alueella. Päihdepalvelujen kehittämishanke oli ensimmäinen SONet BOTNIA:ssa toteutettu hanke, Hanke on toiminnallaan pystynyt profiloimaan osaamiskeskuksen päihdetyön osaamista

Pohjanmaan maakuntien päihdepalvelujen kehittämishanke on osa Länsi-Suomen osaamiskeskusten hankekokonaisuutta, jolle on myönnetty Valtioneuvoston asetuksen (719/2007) mukainen valtionavustus päihdepalvelujen kehittämiseen vuosille 2007–2009. Pohjanmaan päihdepalvelujen kehittämishankkeen toimikausi käynnistyi 1.3.2009 ja päättyi suunniteltua aiemmin 13.8.2009 hankkeen suunnittelijan siirtyessä toisiin työtehtäviin.

Pohjanmaan maakuntien päihdepalvelujen kehittämishankkeen keskeisinä sisältöinä oli alueen päihdepalvelujärjestelmän kartoittaminen ja päihdepalvelujen kehittämistyön vahvistaminen osana kunta- ja palvelurakennemuutosta. Kuntien tueksi kartoitettiin alueen päihdepalvelujärjestelmän kokonaisuutta ja päihdepalvelujen nykytilaa sekä arvioitiin päihdepalvelujärjestelmän toimivuutta ja paikannettiin palveluaukkoja.

Hanke on pohjautunut verkostomaiselle työtavalle. Yksi keskeisistä pilareista oli hankkeen perustama Pohjanmaan maakuntien päihdetyön kehittäjäverkoston toiminta ja sen aseman vahvistaminen. Asiantuntija- ja kehittämisverkoston tavoitteena on ollut edistää päihdetyön kehittämishankkeiden ja eri toimijoiden välistä verkostoitumista sekä vahvistaa päihdetyön asiantuntemusta, tukea tietotaitoa ja levittää hyviä käytäntöjä eri alueiden kesken. Muita hankkeessa huomioon otettuja alueellisia erityisteemoja ovat mm. ikäihmisten päihteidenkäyttö ja ehkäisevä päihdetyö.

Pohjanmaan maakuntien päihdepalvelujen kehittämishankkeella on pystytty koordinoimaan alueellisen päihdetyön kehittämistä. Alueellisen ja maakunnallisen yhteistyön kehittäminen tarvitsee kehittyäkseen riittävät resurssit ja koordinoivan tahon. Yhteistyö toimijoiden kesken on tiivistynyt ja päällekkäinen työ vähentynyt. Muutokset ja työn juurruttamisen vaativat aikaa, mutta askeleita yhteistyön kehittämiseen ja juurruttamiseen on otettu. Tavoitteena on, että aloitettu työ jatkuu ja kehittyy edelleen.

Hanke toteutui ajallisesti samaan aikaan PARAS-hankkeen toteuttamisen kanssa. Hankkeen tavoitteena oli kehittää alueen päihdepalvelujärjestelmää yhdessä kuntatoimijoiden kanssa. Suunnitelmat pilotoinneista ja tiivistä yhteistyöstä kuntatoimijoiden kanssa kariutuivat. Kunnissa meneillään oleva kunta- ja palvelurakennemuutustyö ja siihen liittyvät muutokset työllistivät kuntien työntekijöitä omissa organisaatioissaan, eikä heillä ollut käytössä resursseja päihdepalvelujen kehittämistyöhön. Päihdepalvelujen kehittämishankkeen toimikauden aikana kuntien muutostyö painottui hallinnollisiin ratkaisuihin ja uudistuksiin, eikä niinkään palvelujen sisältöjen kehittämiseen. Hankkeen voidaan sanoa tältä osin olleen kehittämistyössä etuajassa. Otollinen aika yhteistyöhön kuntien toimijoiden kanssa palvelujen kehittämiseksi olisi käsillä tulevan vuoden aikana.

Hankkeessa on onnistuttu erityisesti maakunnallisesti kattavan päihdekehittämisen verkoston luomisessa ja sen toiminnan juurruttamisessa sekä ikäihmisten päihdeongelmaan liittyvässä kehittämisessä, ja järjestöyhteistyön tiivistämisessä liittyvässä suunnitelmatyössä.

2. Päihdepalvelujen kehittämishankkeen taustaa

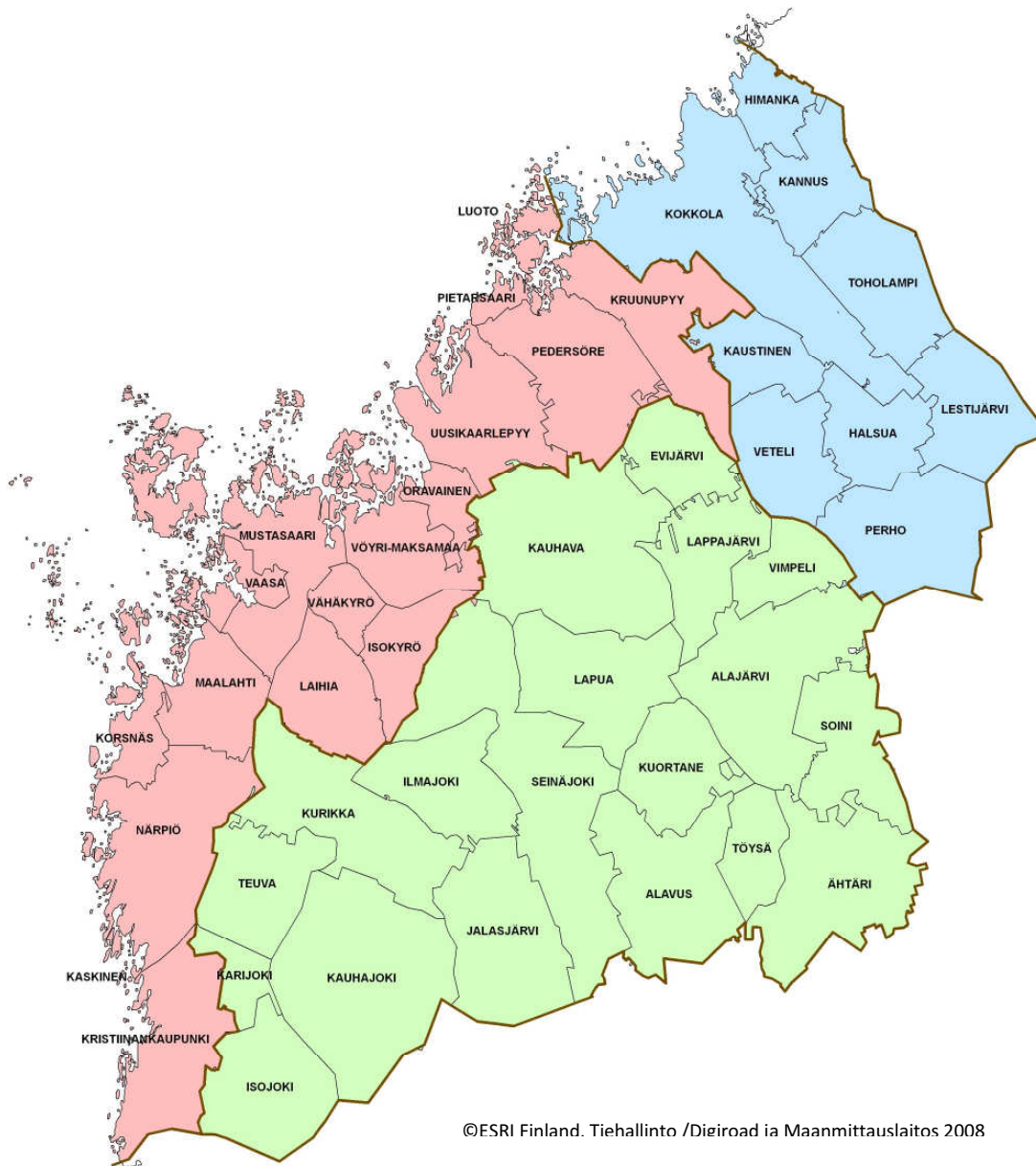
Pohjanmaan maakuntien päihdepalvelujen kehittämishanke toimi Sosiaali- ja terveysministeriön hankerahoituksella. Taustalla oli Länsi-Suomen läänin sosiaalialan osaamiskeskusille (Varsinais-Suomen osaamiskeskus Oy Vasso Ab, Pikassos Oy - Sosiaalialan osaamiskeskus Kanta-Hämeessä, Pirkanmaalla ja Satakunnassa, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Koske, Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus SONet BOTNIA ja Ab Det Finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området) Valtioneuvoston asetuksen (719/2007) mukaan myönnetty (vuosille 2007—2009) valtionavustusta päihdepalvelujen kehittämiseen. Hanketta hallinnoi Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Vasso Ab.

Yhteistyö osaamiskeskusten välillä on edistänyt osaamisen ja hyvien käytäntöjen välittyminen eri alueiden kesken. Myös suunnittelijoiden välinen vertaistuki ja vertaisarviointi sekä päällekkäisten samoja asioita koskevat suunnitteluprosessit on pystytty välttämään. Yhteistyö on edesauttanut myös hankkeen nopeaa käynnistymistä ja koko Länsi-Suomen läänin alueen päihdepalvelujen tilanteen kokonaisarvioinnin toteutumista. Päihdetyöhön suunnatut resurssit ovat olleet erilaisia eri osaamiskeskuksissa. Yhteistyöllä oli mahdollista myös tasapainottaa tätä erilaisuutta siten, että pitkän kokemuksen omaavat suunnittelijat, oimivat "resurssihenkilöinä", tiedon ja osaamisen jakajina uusille suunnittelijoille.

2.1 Toimintaympäristön kuvaus

Pohjalaismaakuntien alueella on yhteensä 45 kuntaa (1.1.2009). Kunta- ja palvelurakennemuutoksen myötä kuntien määrä on alueella vähentynyt yhteensä 10 kunnalla vuoden 2009 alussa. Etelä-Pohjanmaalla kuntia on 19, Keski-Pohjanmaalla 17 ja Pohjanmaalla 9.

Asukkaita (31.12.2009) alueella on noin 439 000. Maakunnista asukasluvullisesti Etelä-Pohjanmaa on suurin. Asukkaita Etelä-Pohjanmaalla on noin 194 000, Keski-Pohjanmaalla noin 71 000 ja Pohjanmaalla noin 174 000. Pohjalaismaakuntien kartassa (Kuva 1) Etelä-Pohjanmaa on väritykseltään vihertävä, Keski-Pohjanmaa sininen ja Pohjanmaa punainen.

©ESRI Finland. Tiehallinto /Digiroad ja Maanmittauslaitos 2008

Kuva 1 Pohjalaismaakuntien kartta

Päihdetyö ja sen kehittäminen alueella

Pohjanmaan maakunnissa toimii yhteensä kuusi A-klinikkaa, joista kolmen yhteydessä toimii nuorille suunnattu erillinen yksikkö. A-klinikat ovat verkostoituneet yhteisten työko-kousten ja koulutusten merkeissä. Tämän yhteistyön pohjalta on rakennettu Pohjanmaan A-klinikoiden psykososiaalisten hyvien hoitomuotojen strategiatyö. Kolmen maakunnan alueella toimii yhdeksän erityyppistä päihdekuntoutusta antavaa laitosta, joista ainoastaan yksi on kunnallinen.

Pohjanmaan maakunnissa koko aluetta yhdistävänä päihdehuollon kehittämishankkeena toimii päihde- ja mielenterveystyön kehittämiseen keskittyvä Pohjanmaa-hanke (2005–2014). Hankkeen rahoittajina ja taustatahoina ovat STM, alueen kolme sairaanhoitopiiriä ja

SONet BOTNIA. Hankkeessa päihdetyön osalta keskeisimmällä sijalla on ollut tiivis työ päihde- ja mielenterveysstrategioiden saamiseksi tavoitteellisen työn tueksi. Pohjanmaa-hanke koordinoi, kouluttaa, tukee tutkimusta ja järjestää yhteistyökokouksia strategiatyön tueksi. Pohjanmaa-hanke päättyi lokakuussa 2009. Hankkeen toimintoja siirtyy Väli-Suomen KASTE-alueella hanketoimintansa aloittaneeseen Välttämättömyyden -hankkeeseen.

Keski-Pohjanmaalla toimii päihdetyön kehittämiskeskus -hanke (2007–2009), jonka ensisijaisena tavoitteena on kehittää maakunnallista päihdetyötä. Hankkeessa tuotettuja malleja välitetään muihin pohjalaismaakuntiin, jotka ovat kumppaneita hankkeessa. Hankkeen tavoitteena on mm. paikallisen alkoholipolitiikan kehittäminen, peruspalveluiden päihde-osaamisen varmistaminen ja hyvien käytäntöjen ja asiantuntemuksen välittäminen, päihdepalveluiden rakenteellinen ja sisällöllinen kehittäminen. Hankkeen hallinnoija on Kokkolan kaupunki. Hankkeen kumppaneina omarahoitusosuudella ovat Keski-Pohjanmaan kunnat, Keski-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri, Kokkolanseudun terveyskeskus kuntayhtymä sekä Vaasan ja Seinäjoen kaupungit pienillä osuuksilla.

Kuntayhtymä Kaksineuvoisen alueella (Kauhava, Evijärvi, Lappajärvi) toimii lisäksi Tällä Selevä! -päihdepalvelujen kehittämishanke (2007–2009). Hankkeen tavoitteena on suunnitella toimiva ja monipuolinen, kaikkien perusturvan kuntayhtymän asukkaiden saatavilla oleva päihdepalvelujen toimintamalli.

Pohjanmaan maakuntien päihdepalvelujen kehittämishanke on toiminut yhteistyössä alueen kuntien, A-klinikoiden sekä alueella toimivien hankkeiden: Pohjanmaa-hankkeen, Pohjanmaan maakuntien päihdetyön kehittämiskeskus -hankkeen ja Tällä Selevä! -hankkeen kanssa. Hanke on hyödyntäen myös Terveystieteiden- ja hyvinvointilaitoksen Vaasan yksikön ja Pohjoismaisen hyvinvointikeskuksen tuomia synergiaetuja.

3. Hankkeen tavoitteet

Länsi-Suomen osaamiskeskusten toiminta-alueiden palvelujärjestelmät, palvelujen tarpeet ja kehittämistyö eroavat huomattavasti. Siksi päihdepalvelujen kehittämisen koordinoitua on lähestytty ottaen huomioon erilaiset tilanteet läänin eri osissa.

Länsi-Suomen lääninhallituksen ja sosiaalialan osaamiskeskusten kesken käydyissä neuvotteluissa on sovittu siitä, että osaamiskeskukset voivat alueellisista tarpeista lähtien kukin itsenäisesti koordinoida päihdepalvelujen kehittämistä. Tavoitteena on kuitenkin toimia yhteistyössä siten, että hankkeen aikana muodostuu kokonaiskuva alueen päihdepalvelujen tilasta ja kehittämisestä.

Osaamiskeskusten hankesuunnitelmissa on huomioitu Valtioneuvoston asetuksen (719/2007) mukaiset kehittämistehtävät. Näitä ovat seudullinen kehittäminen osana kunta- ja palvelurakennemuutosta, yhteistyö päihdetyön, mielenterveystyön ja lastensuojelun välillä, epäsuhta palvelujen tarpeen ja saatavuuden välillä sekä päihdeongelmaisten naisten hoitopalvelut. Hankkeissa arvioidaan palvelujärjestelmän toimivuutta ja paikannetaan palveluaukkoja, kehitetään palvelurakenteita ja palveluketjuja sekä vahvistetaan eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Hankkeissa huomioidaan myös naisten päihdepalvelut sekä yhteistyö lastensuojelun kanssa.

Hankesuunnitelmien kokonaisuus täyttää myös valtionavustuksen yleiset edellytykset: palvelujärjestelmän kokonaisuuden kehittäminen yhteistyössä sosiaali- ja terveystoimen ja muiden palvelujen tuottajien kesken, perus- ja lähipalvelujen painottaminen sekä toiminnan kehittämistä tukeva henkilöstön täydennyskoulutus. Päihdepalvelujen rakenteiden kehittämisessä osana kunta- ja palvelurakennemuutosta huomioidaan palvelujärjestelmän kokonaisuus eri alueilla ja seuduilla. Hankkeissa huomioidaan ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen osaamistarpeet peruspalveluissa mm. kehittämisen rinnalla toteutettavan koulutuksen muodossa.

Pohjanmaan maakuntien päihdepalvelujen kehittämishankkeen tavoitteena on:

- 1. Päihdepalvelujen kehittäminen ja kuntien tukeminen osana kunta- ja palvelurakennemuutosta***
- 2. Päihdepalvelujen kokonaistilanteen kartoittaminen ja päihdetyön kehittämistarpeiden arviointi***
- 3. Päihdehuollon eri toimijoiden välisten yhteistyörakenteiden ja asiantuntijuuden vahvistaminen.***

3.1 Toimenpidekokonaisuudet

Hankkeen tavoitteet on jaoteltu kolmeen keskeiseen toimenpidekokonaisuuteen tavoitteiden toteutumiseksi.

Toimenpidekokonaisuus 1: ***Edistetään alueen päihdetyön kehittämishankkeiden ja eri toimijoiden välistä verkostoitumista ja tuetaan niiden kehittämistyötä sekä osallistutaan Länsi-Suomen läänin alueen sosiaalialan osaamiskeskusten päihdekehittämisverkostoon ja valtakunnalliseen päihdepalvelujen kehittämistyöhön.***

Toimenpidekokonaisuus 2: ***Kartoitetaan alueen päihdepalvelujärjestelmää ja vahvistetaan päihdepalvelujen kehittämistä osana kunta- ja palvelurakennemuutosta yhdessä kuntatoimijoiden ja päihdehuollon henkilöstön kanssa.***

Toimenpidekokonaisuus 3: ***Selvitetään alueen päihdepalvelujen keskeisiä erityisteemoja (mm. ikäihmisten päihteidenkäyttö, ehkäisevä päihdetyö ja alueellinen katkaisuhuolto)***

4. Hankkeen organisointi

Länsi-Suomen osaamiskeskusten yhteistä hanketta hallinnoi Varsinais-Suomen osaamiskeskus Oy Vasso Ab. Pohjanmaan maakuntien päihdepalvelujen kehittämishankkeen hankkeen vastuuorganisaationa sisällön tuottamisen osalta toimii Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus SONet BOTNIA. Alueellisesti hankkeen hallinnollinen vastuu kuuluu Seinäjoen ammattikorkeakoululle. Hankkeeseen päätoimisena työntekijänä toimii päihdetyön suunnittelija Sirpa Tuomela-Jaskari. Hankkeeseen ei ole varattu määrärahoja muun henkilökunnan palkkaamiseen.

Hankkeen ohjausryhmänä toimi Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus SONet BOTNIA:n johtoryhmä. Johtoryhmä koostui alueen sosiaali- ja perusturvajohdosta, koulutusorganisaatioiden ja sopimuskaupunkien edustajista. Johtoryhmä käsitteli hankkeen asioita kokouksissaan 17.1.2008, 23.4.2008, 11.12.2008 ja 2.6.2009. Johtoryhmään kuuluvat seuraavat jäsenet:

Jäsen

Jussi Salminen (Kokkola)
Juha Karvala (Vaasa)
Peter Granholm (Pietarsaari)
Harri Jokiranta (Seinäjoki)
Lea Porola (Ylistaro)
Yvonne Holming (Malax)
Timo Toikko (Seinäjoen AMK)
Aila-Leena Matthies (yliopistok. Chydenius)
Pirkko Vartiainen (Vaasan yliopisto)

Varajäsen

Seppo Mattila (Kokkola)
Erkki Penttinen (Vaasa)
Tarja Oikarinen-Nybacka (Kannus)
Jouni Nummi (Eskoon sosiaalipalvelujen KY)
Maria-Liisa Nurmi (Alavus)
Alice Backström (Korsholm)
Tapio Varmola (Seinäjoen AMK)
Merja Joutsen-Onnela (Kokkolan AMK)
Maritta Vuorenmaa (THL, Vaasan yksikkö)

Juha Luomala / Pirjo Knif (SONet BOTNIA)

Hankesuunnitelman mukaan SONet BOTNIA:n johtoryhmä on hyväksynyt hankkeen toteutus- ja viestintäsuunnitelman, vastannut hankkeen ohjauksesta ja seurannut hankerahojuksen käyttöä sekä arvioinut tavoitteiden toteutumista.

5. Hankkeen eteneminen ja tulokset

Hankkeen käynnistyessä käytiin neuvotteluja ja luotiin raameja toiminnalle ja yhteistyölle alueen keskeisten yhteistyökumppaneiden, kuten Pohjanmaa-hankkeen, Pohjanmaan maakuntien päihdetyön kehittämiskeskuksen sekä alueen A-klinikoiden kanssa. Hanketta on esitelty mm. SONet BOTNIAn alueellisessa ohjausryhmässä Seinäjoella, Vaasassa ja Kokkolassa sekä Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirissä ja Etelä-Pohjanmaan sosiaali- ja perusturvajohdon palaverissa.

Hankkeesta on tiedotettu tiedotussuunnitelman mukaisesti mm. laajalla jakelulla lähetettävissä SONet BOTNIAn tiedotteissa (1/2008, 2/2008 ja 1/2009). Lisäksi hankkeella on nettisivut <http://www.sonetbotnia.fi/86.html>, johon on päivitetty hankkeen ajankohtaisasioita, raportteja, koulutusmateriaaleja jne. Tiedotteiden ja nettisivujen kautta on pyritty välittämään tietoa sekä alueellisesta että valtakunnallisesta päihdepalvelujen kehittämistyöstä.

Hankkeen nettisivuille on koottu erillinen ***pohjalaismaakunnille suunnattu päihdeavainindikaattorikokonaisuus***.

Hankkeen keskeisempiä tuloksia ovat: alueen päihdepalveluiden- ja päihdepalvelujärjestelmän kokonaisuuden ja -nykytilan kartoitustyö ("Toivoa paremmasta päihdehuollosta -selvitys), Pohjalaismaakuntien päihdetyön kehittäjäverkoston toiminnan käynnistäminen ja -juurruttaminen, alueellinen hankeyhteistyö, ikäihmisten päihdeongelmaan liittyvä kehittämistyö ja siihen liittyvien toimenpide-ehdotusten käytäntöön vieminen ("Haasteena ikäihmisten päihdeongelma" -selvitys, oppilaitosyhteistyö ja IKÄPÄ -työryhmätyöskentely) sekä päihdejärjestöjen keskinäiseen verkottamiseen liittyvä suunnitelmatyö ja toiminnan käynnistäminen).

5.1 Selvitys päihdepalveluista kunta- ja palvelurakennemuutoksessa

Hankkeessa on tehty alueen *päihdepalveluiden- ja päihdepalvelujärjestelmän kokonaisuuden ja -nykytilan kartoitustyö*, jonka yhteydessä tutustuttiin alueen kuntien päihdestrategioihin ja muihin päihdetyön aineistoihin. Työ aloitettiin tarpeesta kartoittaa päihdepalvelujärjestelmän kokonaisuus ja nykytila sekä erityisesti alueellinen palvelujen järjestämistapa kunta- ja palvelurakennemuutoksessa. Pohjanmaa-hanke on tehnyt alueella seutukunnittaisia nykytilakartoituksia, mutta esille nousi tarve hahmottaa koko alueellinen nykytila ja ehdotukset palvelujen järjestämiselle.

Kartoitus pohjautui alueen sosiaali- ja perusturvajohtajille sekä terveyskeskusten ylilääkäreille tai johtaville lääkäreille suunnattuun webropol-kyselylomakkeeseen jossa kysyttiin päihdepalvelujen nykytilaa ja kehittämistarpeita sekä keskityttiin kunta- ja palvelurakennemuutoksen tuomiin haasteisiin.

Aineistosta valmistui ”**Toivoa paremmasta päihdehuollosta – Selvitys pohjalaismaakuntien päihdepalvelujärjestelmästä ja tulevaisuuden haasteista**” (23.10.2008)¹

Selvityksen tuloksista heijastui uudenlainen haaste työskennellä päihdeongelmaisten asiakkaiden kanssa. Päihteitä käyttävien asiakkaiden profiili on erilaistunut vuosien myötä. Uudenlaisina ilmiöitä ovat nousseet esiin esimerkiksi päihteitä käyttävät ikäihmiset, joiden määrä kasvaa suurten ikäluokkien vanhetessa. Myös huoli äitien lisääntyvästä päihteidenkäytöstä ja siitä aiheutuvista ongelmista perheiden hyvinvointiin näkyi vastauksissa.

Pohjalaismaakuntien päihdeasiakkaat ovat entistä moniongelmaisempia. Tämänhetkinen kasvava alkoholinkulutus antaa viitteitä sekä asiakaskunnan määrään kasvusta että haasteellisuuden lisääntymisestä. Erityisesti kaksoisdiagnoosiasiakkaiden määrä on kasvanut. Nykyinen palvelujärjestelmä ei kykene vastaamaan tähän ongelmaan.

Pohjalaismaakuntien päihdepalvelujärjestelmän ongelmaksi on muodostunut sosiaali- ja terveydenhuollon yleisissä palveluissa yhteistyöhön liittyvien toimintatapojen ja roolien epäselvyys. Toimintatapoja ja rooleja on mahdollista selkeyttää kunta- ja palvelurakennemuutoksen yhteydessä. Yhteistyö rakentuu erilaisten mallien ja toimintakäytäntöjen, esimerkiksi hoitopolkujen selkeyttämisen myötä, jolloin myös vastuukysymykset voivat selkeytyä. Erityisesti kunta- ja palvelurakennemuutokseen liittyvissä kuntaliitoksissa ja perusterveydenhuollon yhteistoiminta-alueiden perustamisessa yhteistyöhön liittyvät kysymykset ja epäselvyydet tulevat entistä vahvemmin esille.

Ongelmana on alueella myös matalan kynnyksen hoitopaikkojen riittämättömyys. Hoidon pääsyn kannalta tämä on yksi keskeinen kysymys. Terveyskeskus on päihdeongelmaisen matalan kynnyksen palvelupiste, minkä vuoksi peruspalveluissa sekä päihde- että mielenterveystyön osaamista näissä tulisi vahvistaa. Tätä tukevat vastaajien näkemykset siitä, miten päihdehuoltoon liittyvät palvelut pitäisi tulevaisuudessa rakentaa. Peruspalveluiden roolia, esimerkiksi päihteidenkäytön tunnistamisessa, varhaisessa puuttumisessa sekä päihdesairauksien akuuttihoitossa, korostettiin päihdepalvelujen järjestämisessä. Tämän vuoksi erityisesti avohoitoa ja peruspalveluissa työskentelevien työntekijöiden osaamista päihdeasioissa tulisi vahvistaa monisektoraalisen yhteistyön ja päihdehuollon erityispalvelujen kehittämisen ohella. Myös tiedonkulku ja osaamisen välittyminen peruspalveluiden ja erityispalveluiden välillä todettiin heikoksi. Tähän hoitopolun saumakohtaan tulisi kiinnittää erityistä huomiota ja luoda uudenlaisia työmuotoja.

Päihdehuollon erityispalvelujen ongelmakohtia ovat puolestaan palvelupisteiden fyysinen sijainti, hoitoon pääsemiseen liittyvät hankaluudet sekä kuntoutuspalvelujen saataavuus ja riittävyys. Yhteistoimintatavat ja roolien epäselvyydet tulivat esille myös päihdehuollon erityispalvelujen osalta. Palvelupisteiden fyysinen sijainti on ongelmallista erityisesti maakuntien reuna-alueiden asukkaiden kannalta. Epäkohta ei poistune kunta- ja palvelurakennemuutoksen myötä, vaan siihen tulisi puuttua uusilla työmuodoilla, esimerkiksi jalkautuvalla päihdetyöllä ja avohoidon kehittämällä. Epäkohtina nähtiin lisäksi heikko kuntatalous, joka estää usein päihdeongelmaisen hoitoon pääsemisen. Palve-

¹ Selvitys löytyy SONet BOTNIA:n nettisivuilta osoitteesta: http://www.sonetbotnia.fi/docs/086-EKZ-Toivoa_paremmasta_selvitys.pdf

lujen saamisen epätasa-arvoisuus näkyy niin, että esimerkiksi pienissä kunnissa harvaan asutuilla seuduilla voidaan päihdepalvelut järjestää peruspalveluina, vaikka suurimmissa kaupungeissa asiakas olisi samassa tilanteessa erityispalvelujen piirissä. Myös kuntien erilaiset maksusitoumuskäytännöt eriarvoistavat asiakkaiden asemaa.

Kunta- ja palvelurakennemuutoksen vaikutukset päihdehuoltoon ja sen kehittymiseen herättävät vastaajissa sekä positiivisia että negatiivisia tunteita. Suurin osa vastaajista kuitenkin uskoo muutosten tuovan uusia mahdollisuuksia päihdehuoltoon. Muutokset edellyttävät yhteisiä linjauksia, suunnitelmallisuutta ja yhteistyötä. Toisaalta uudistuksen pelätään johtavan tarpeiden ja resurssien epäsuhdan. Ilmassa on myös pelkoa siitä, että päätöksenteko valuu pois paikallistasolta.

Toivoa paremmasta päihdehuollosta -selvitys välitettiin alueen kuntien johtaville viranhaltijoille (hallinto, sosiaali- ja terveydenhuolto), yhteistyökumppaneille ja poliittisille päättäjille. Raportti on esitelty Pienillä Pohjalaisilla Päihdepäivillä (18.11.2008) ja Päihdetyön valtakunnallisessa aluekehittäjäverkostossa (29.8.2009) sekä SONet BOTNIAn tekemillä kuntakierroksilla (7.10.2008, 8.10.2008, 9.10.2008, 20.10.2008 ja 31.10.2008) ja Pohjanmaan sosiaali- ja terveysturvayhdistyksen kokouksessa (23.4.2009). Selvitystä toivottiin otettavan jatkotyöskentelyn pohjaksi kunnissa.

Päihdepalvelujen kehittämistyöhön liittyvät suunnitelmat

Hanke toteutui ajallisesti samaan aikaan PARAS-hankkeen toteuttamisen kanssa. Hankkeen tavoitteena oli yhdessä kuntien päihdevastaavien kanssa tehdä päihdepalvelujen arvointia ja suunnitelmatyötä palvelujen organisoimiseksi selvityksen pohjalta. Suunnitelmat pilotoinneista ja tiivistä yhteistyöstä kuntatoimijoiden kanssa kariutuivat resurssipulaan ja kuntien sitoutumattomuuteen.

Yhtenä pilottisuunnitelmana oli mallintaa päihdepalveluita Kuusiokunnissa, jossa kiinnostuttiin tämänkaltaisesta työmuodosta. Pilotoinnin mahdollisuudesta tehtiin alustava suunnitelma, mutta kunnassa päädyttiin kuitenkin siihen, että resurssit eivät siinä vaiheessa riittäneet tähän.

Päihdepalvelujen kehittämishanke suunnitteli yhteistyössä myös Tällä Selevä! -päihdepalvelujen kehittämishankkeen kanssa päihdepalvelujärjestelmän mallintamisesta pilottina ko. hankkeen alue (Kuntayhtymä Kaksineuvoinen). Tarkoituksena oli toimia pilottiluonteisesti ja levittää käytäntöä pohjalaismaakuntien alueelle. Hankkeet neuvottelivat yhteistyösuunnitelmista ja tekivät työlle alustavaa pohjaa. Työ kariutui kuitenkin hankkeissa tapahtuvaan muuhun kehittämistyöhön sekä siihen, että Tällä Selevä! -hanke keskittyi hankkeen loppuvaiheessa asiakastyöhön.

Kunnissa hankkeen toteuttamisaikana meneillään ollut kunta- ja palvelurakennemuutostyö ja siihen liittyvät muutokset ja paineet työllistivät kuntien työntekijöitä omissa organisaatioissaan, eikä heillä ollut resursseja päihdepalvelujen kehittämistyöhön. Päihdepalvelujen kehittämishankkeen toimikauden aikana kuntien muutostyö painottui hallinnollisiin ratkaisuihin ja uudistuksiin, eikä niinkään palvelujen sisältöjen kehittämiseen. Hankkeen voidaan sanoa tältä osin olleen kehittämistyössä etuajassa. Otollinen aika yhteistyöhön kuntien toimijoiden kanssa palvelujen kehittämiseksi olisi käsillä tulevan vuoden aikana.

Tavoitteena on, että pohjalaismaakunnissa toimiva päihdetyön kehittäjäverkosto (ks. kpl 5.2) hyödyntää kartoitustyötä ja lähtee jatkotyöskentelynä mallintamaan konkreettisesti alueen päihdepalvelujärjestelmää. Päihdetyön kehittäjäverkostossa on alueellista edustavuutta ja asiantuntijuutta lähteä yhteistyössä omien verkostojensa kanssa työstämään asiaa eteenpäin.

Päihdepalvelujärjestelmään liittyvää muutostyötä on hankkeen osalta pyritty viemään eteenpäin osallistumalla aktiivisesti **Seinäjoen päihde- ja mielenterveysstrategiatyöhön** päihdepalvelujen asiantuntijana. Päihdestrategiatyö työryhmässä jatkui syksyyn 2008 saakka. Ryhmä kokoontui viisi kertaa vuonna 2008 (29.4, 15.5, 29.8, 25.9 ja 27.10.2008) työstäen strategiaa ja siihen kuuluvaa matriisia. SONet BOTNIA (päihdepalvelujen kehittämishanke) on antanut lausunnot sekä Seinäjoen päihde- ja mielenterveysstrategiasta että Vaasan alueellisesta päihdestrategiasta ja osallistunut suunnitelmien kuulemistilaisuuksiin (2.2.2009 Seinäjoki ja 27.10.2009 Vaasa).

5.2 Pohjanmaan maakuntien päihdetyön kehittäjäverkosto

Pohjalaismaakuntien päihdepalvelujen kehittämishanke on ollut perustamassa *pohjanmaan maakuntien päihdetyön kehittäjäverkostoa*, joka on aloittanut toimintansa keväällä 2008 tavoitteenaan vahvistaa maakuntien yhteistä päihdetyön asiantuntijuutta ja -kehittämistyötä. Tiivis yhteistyö toimijoiden kesken on mahdollistanut voimavarojen yhdistämisen ja hyvien käytäntöjen levittämisen. Samalla on vältetty päällekkäistä suunnittelutyötä.

Tavoitteena on ollut kehittää päihdepalveluita sekä toimijoiden että kuntalaisten lähtökohdista ottaen huomioon myös yhteydet mielenterveystyöhön. Verkoston toiminnan kehittyessä yhteistyö ja laaja asiantuntijuus mahdollistavat jatkossa mm. tutkimukselliset avaukset.

Kehittäjäverkoston tavoitteet ja tehtävät:

- ryhmän perustamisen osalta tärkeiksi asioiksi todettiin alueellisen yhteistyön vahvistaminen sekä valtakunnallisten ja pohjoismaisten näkemyksien esille nostaminen alueella.
- verkostolla ei voi olla koordinoivaa roolia, mutta verkoston kokoava rooli on merkittävä esim. tiedonvaihdon näkökulmasta
- yhteistyön lisääminen toimijoiden kesken tärkeää, niin että voidaan yhdistää voimavaroja ja välttää päällekkäisen työn tekemistä
- verkostossa tulisi huomioida alueiden erilaisuus

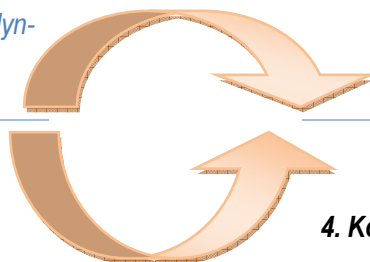
Kehittäjäverkoston neljään kärkeen, joita ovat:

1. Asiantuntijuus

- päihdetyön ammattilaisten yhteen koostaminen pohjalaismaakuntien alueelta
- asiantuntemuksen vaihtaminen ja yhteistyön tiivistäminen
- alueellisen ja valtakunnallisen päihdetyön vahvistaminen ja profiilin nostaminen (keskustelun avaukset, tiedotus, kumppanuusajattelu)
- olemassa olevien resurssien hyödyntäminen

2. Tutkimus

- tutkimukselliset avaukset
- tutkimusideoiden esille nostaminen

3. Kehittäminen

- uusien, innovatiivisten työtapojen etsiminen
- yhteisen verkoston esiintyminen ulospäin (yhteiset linjaukset)
- erillisteemat: ehkäisevä päihdetyö, kaksoisdiagnoosi, ikäihmisten päihteidenkäyttö, lapsiperheiden kohtaaminen mielenterveys- ja päihdeasioissa

4. Koulutus ja koulutusyhteistyö

- päihdetyön osaamiseen liittyvän kehittämiskulman esille nostaminen (menetelmäosaaminen, perusosaaminen)
- keskustelun avaus ja viestin vieminen alueen oppilaitoksiin (II aste, AMK)
- vuosittaisten Pienten Pohjalaisten Päihdepäivien järjestäminen

Verkostoon kuuluvat:

Fagerström Katarina

Hannu-Jama Marjo

Heiliö Tiina

Isosaari Ulla

Jokiniemi Marja

Kangasluoma Raili-Helena

Laitila Minna

Lång Saara

Leppänen Minna

Luomala Juha / Knif Pirjo

Mulju Tuula

Partanen Airi

Ropponen Mervi

Det Finlandssvenska kompetenscentret FSKC

Pohjoismaiden hyvinvointikeskus NVC

Länsi-Suomen lääninhallitus

Vaasan yliopisto (BoWer-hanke)

Vaasan kaupunki

Tällä Selevä! -päihdepalvelujen kehittämishanke

Pohjanmaa-hanke

Pohjalaismaakuntien päihdetyön kehittämiskeskus -hanke

Seinäjoen kaupunki

SONet BOTNIA

SONet BOTNIA

Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos

Pohjanmaa-hanke

Seppälä Maiju
Tuomela-Jaskari Sirpa
Uusitalo Marika
Vuorenmaa Maritta
Vuori Nora

Pohjanmaa-hanke
SONet BOTNIA (päihdepalvelujen kehittämishanke)
Pohjanmaa-hanke
Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos, Vaasan yksikkö
Pohjanmaa-hanke

Verkosto on ollut avoin myös muille toimijoille. Teemakohtaisia asioita käsiteltäessä verkostoon on erikseen kutsuttu keskeisiä toimijoita aihepiirin tiimoilta. Erityisesti kuntatoimijat, järjestösektorin toimijat sekä perusterveydenhuollon / erikoissairaanhoidon toimijat koettiin tärkeiksi linkeiksi verkostolle. Erillisteemoina on käsitelty mm. päihdetyön koulutus ja sen aktivoiminen pohjalaismaakuntien alueella sekä ikäihmisten päihdeongelma.

Verkoston tavoitteena on, että se kokoontuu noin neljä kertaa vuodessa. Ylimaakunnallinen päihdetyön kehittäjäverkosto kokoontui vuonna 2008 neljä kertaa: 29.4, 11.6, 26.9 ja 12.11.2008 sekä vuonna 2009 viisi kertaa: 20.2, 6.3, 31.3, 29.4 ja 7.5.2009. Kokouksia on pidetty kaikkien pohjalaismaakuntien alueella.

Verkoston järjestämät koulutukset:

Päihdetyö muuttuvassa kuntarakenteessa -teemailtapäivä 20.2.2009 Seinäjoella². Teemailtapäivässä keskusteltiin päihdetyön muutoksista Paras- ja Kaste -hankkeissa sekä kansallisesta mielenterveys- ja päihdesuunnitelmasta sekä muista ajankohtaisasioista. Tilaisuuden alustajana oli ylitarkastaja Kari Haavisto Sosiaali- ja terveysministeriöstä. Tilaisuus oli maksuton ja avoin päihdetyötä tekeville, kuntien ja järjestöjen työntekijöille, päättäjille ja kaikille asiasta kiinnostuneille. Tilaisuuteen osallistui noin 50 henkilöä.

Ennakoidaan hyvinvointia - ehkäistään päihdehaittoja -teema-aamupäivä järjestettiin 8.5.2009 Vaasassa³. Tilaisuudessa keskusteltiin ehkäisevään päihdetyöhön liittyvistä ajankohtaisasioista sekä alueellisesta että valtakunnallisesta näkökulmasta. Tilaisuudessa puhuivat sosiaali- ja terveysjohtaja Pehr Löf Pietarsaaren seudun yhteistyöalueelta, aluekoordinaattori Tiina Heiliö Länsi-Suomen lääninhallituksesta, kehittämispäällikkö Airi Partanen Terveysten- ja hyvinvoinnin laitokselta ja psykososiaalisten palvelujen johtaja Marja Jokiniemi Vaasasta. Tilaisuus oli maksuton ja avoin päihdetyötä tekeville, kuntien ja järjestöjen työntekijöille, päättäjille sekä kaikille asiasta kiinnostuneille. Tilaisuuteen osallistui noin 50 henkilöä.

² Tilaisuuden ohjelma ja esitykset löytyvät SONet BOTNIA:n nettisivuilta osoitteesta: <http://www.sonetbotnia.fi/91.html>

³ Tilaisuuden ohjelma ja esitykset löytyvät SONet BOTNIA:n nettisivuilta osoitteesta: <http://www.sonetbotnia.fi/92.html>

Tilaisuuteen osallistuneilta pyydettiin palautetta. Kyselyyn vastasi vajaa puolet kyselyn saaneista. Saatu palaute oli pääosin positiivista. Tilaisuuden kokonaisuutta pidettiin hyvänä ja tilaisuuksille toivottiin jatkoa. Päivän antia koettiin pystyvän jatkossa hyödyntämään omassa työyhteisössä ja verkostoissa. Alla muutamia kommentteja palautteesta:

"Työssäni eri yksiköissä mielenterveyskuntoutujien palveluissa. Henkilökunnan koulutuksessa Myös kunnallisena päättäjänä von hyödyntää saamaani tietoa"

"Ohjelma oli hyvä ja luennoitsijat ammattitaitoisia. Valitettavasti keskustelulle jäi loppujen lopuksi liian vähän aikaa"

"pitempi päivä, jolloin ehdittäisiin keskustellakin enemmän. Osallisuuteen ja kansalaisten mukaanottamisen tematiikkaa vielä vahvemmin esiin"

"Tällaisia teemapäiviä tarvitaan varmasti jatkossakin, ehkä osallisuus /osallistuminen /vaikuttaminen -teemalla voisi olla myös tilausta..."

"Missä olivat ruotsinkieliset kunnat ja heidän edustuksensa? Johtuuko siitä että vaikka olemmekin kaksi kielisellä alueella kaikki kuitenkin on pidettävä suomeksi?"

Päihdetyön kehittäjäverkosto on suunnitellut aktiivisesti **Pieniä Pohjalaisia Päihdepäiviä Pohjoismaisella teemalla** "Selvä reitti satamaan – vai karahtaako karille". Päivät järjestetään 16–17.11.2009 Vaasassa. Verkosto vastaa päiviin liittyvistä järjestelyistä ja toteuttamisesta.

Päihdepalvelujen kehittämishanke on toiminut verkostossa aktiivisena toimijana ja verkoston koordinoijana. Kehittäjäverkoston ensimmäinen toimikausi on alkanut 29.4.2008 ja kestää 30.9.2009 saakka. Syksyn ensimmäisessä kokouksessa päätetään verkoston jatkosta ja siitä, mikä taho verkoston koordinoinnista jatkossa vastaa. Verkoston toiminta on koettu hyväksi käytännöksi, jota halutaan jatkaa.

5.3 Muu alueellinen hanke- ja verkostoyhteistyö

Hanke on **tukenut Pohjanmaan maakuntien päihdetyön kehittämiskeskus-hankkeen toimintaa** työstämällä hankkeen tilaaman arviointikokonaisuuden (kompetenssiarviointi) yhteistyössä SONet BOTNIAn kehittämissuunnittelijan kanssa. Kokonaisuudessa arvioitiin päihdepalveluiden kehittämistä ja uudelleen järjestelyitä sekä tutkittiin tavoitteiden toteutumista hankeprosessin meneillään olevassa vaiheessa. Arvioinnissa tuotettiin tietoa, joka tuki päihdepalvelujen kehittämisprosessin eteenpäin viemistä. Lisäksi arvioinnin avulla tarkennettiin hankkeen loppuajan toimintaa. Arvioinnissa keskityttiin erityisesti Päihdetyön kehittämiskeskus -hankkeen yhden osatavoitteen arviointiin, joka liittyy moniammatillisen ja eri hallinnonalojen välisen yhteistyön kehittämiseen. Arviointiin liittyvät suunnittelupalaverit ja tilaisuudet on järjestetty syksyllä 2008 Kokkolassa (30.9.2008, 16.10.2008, 20.11.2008 ja 13.1.2009). Arvioinnista on kirjattu erillinen raportti.

Lisäksi hanke on ollut mukana asiantuntijajäsenenä **pohjalaismaakuntien alueen A-klinikoiden avohuollon asiantuntijatyöryhmässä** (kokous 19.8.2008).

Hanke on tukenut Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirissä (sosiaalityö) käynnissä olevaa kaksoisdiagnoosipotilaiden mallinnustyötä sekä käynyt keskusteluja HAL-poliklinikka (päihdeäitiyö) toimijoiden kanssa.

5.4 Valtakunnallinen verkostoyhteistyö

Pohjanmaan maakuntien päihdetyön kehittämishanke on tehnyt yhteistyötä myös laajemmin osallistumalla **Länsi-Suomen osaamiskeskusten päihdehankkeiden verkostoon** (13.3.2008 Kaarina, 30.3.2009 Tampere). Verkoston tapaamisissa on käsitelty päihdehankkeiden etenemistä ja ajankohtaisasioita, yhteistyönäkymiä sekä hankkeiden hallintoihin ja raportointiin liittyviä asioita.

Hanke on osallistunut myös **osaamiskeskusten päihdetyön aluekehittäjäverkoston tapaamisiin**. (7.5.2008 Mikkeli) Tapaamisessa käytiin lävitse osaamiskeskusten päihdehankkeita sekä niiden välistä yhteistyötä päihdetyön kehittämisessä sekä mm. päihde- ja mielenterveystyön kehittämistä Kaste- ja Mieli 2009 -ohjelmissa ja Alkoholiohjelman kulua. Verkoston jäsenet kuuluvat Valtakunnallinen päihdetyön kehittäjäverkostoon, minkä vuoksi kokoontumisille ei ole ollut tarvetta.

Terveystieteiden- ja hyvinvointilaitoksen koordinoimaan valtakunnalliseen päihdetyön aluekehittäjäverkostoon (29.8.2008 Helsinki, 17.12.2008 Helsinki, 23–24.2.2009 Tampere, 4–5.5.2009 Helsinki). Valtakunnallisessa päihdetyön aluekehittäjäverkostossa on työstetty valtakunnallista euro-taskumattia, pohdittu verkoston yhteistä Extranet-alustan toimintaa, Kansallista päihde- ja mielenterveysuunnitelmaa, ehkäisevän päihdetyötä ja sen laatua sekä palveluiden järjestämiseen liittyviä asioita jne.

Päihdepalvelujen kehittämishanke on mm. esittänyt verkoston tapaamisissa hankkeessa työstettyjä selvityksiä (Pohjalaismaakuntien päihdepalvelujärjestelmän nykytila ja haasteet, Ikäihmisten päihdeongelma ja siihen liittyvät kehittämistarpeet pohjalaismaakunnissa sekä Ehkäisevän päihdetyön järjestämismallit pohjalaismaakunnissa).

5.5 Ikäihmisten päihteidenkäyttö

5.5.1 Seinäjoen IKÄPÄ -työryhmätyöskentely

Hanke on osallistunut *Seinäjoen IKÄPÄ -työryhmään* (ikäntyvien päihdeongelmaan keskittyvä työryhmä), jonka toiminta pohjautuu Seinäjoen päihde- ja mielenterveysstrategia-työhön.

Työryhmän tavoitteet

Työryhmän tavoitteena on mm. edistää ja tukea ikäihmisten turvallista ja hyvää arkea vaikuttamalla olosuhteisiin ja ikäihmisten parissa tehtävään päihdetyöhön. Lisäksi tavoitteena on mahdollistaa ehkäisevän päihdetyön työotteen käyttöön ottoa kaikilla toimintasektoreilla mm. jakamalla tietoa, kouluttamalla ja tukemalla erilaisten toimintamallien käyttöön ottoa.

Työryhmän tarkoituksena on esittää kannanottoja ja tehdä esityksiä mm. päihdeongelmaisen ikäihmisten hoitopolusta (ikäihmisten ohjaaminen oikeanlaisen avun piiriin).

Työryhmä valmistelee parhaillaan huolenilmausta ikäihmisten päihteidenkäytöstä työterveyshuollolle. Työterveyshuollon kanssa järjestetään syksyllä 2009 yhteinen keskustelutilaisuus. Valmisteilla on niin ikään kannanotto ikäneuvolan saamiseksi Seinäjoelle. Työryhmän varsinainen tiedottamissuunnitelma työstetään syksyn 2009 aikana.

Työryhmä on kokoontunut neljä kertaa vuoden 2008 ja 2009 aikana: 2.10.2008, 2.12.2008, 3.2.2009 ja 20.4.2009. Työryhmän vahvistetaan Seinäjoen yhdeksi viralliseksi työryhmäksi syksyn 2009 aikana.

Työryhmän kokoonpano

Työryhmä koostuu viranomaisista, järjestöjen ja seurakuntien vanhus- ja päihdetyön toimijoista:

Aho Marketta	Seinäjoen kaupunki /terveyskeskus
Esala Kirsti	Seinäjoen seurakunta
Finnilä Elina	Seinäjoen kaupunki /kotihoito
Huhtala-Simberg Katri	Kivipuro ry.
Koivisto Keijo	Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri
Kojola Marita	Seinäjoen kaupunki / terveyskeskus
Kontturi Jaakko	Seinäjoen kaupunki
Koukkari Sari	Seinäjoen kaupunki /A-klinikka
Kulmala Tarja	Kivipuro ry.
Kurhela Marja-Leena	Seinäjoen kaupunki /terveyskeskus
Laitila Minna	Pohjanmaa-hanke
Leppänen Minna	Seinäjoen kaupunki /psykososiaalinen keskus
Niiranen Päivi	Pohjalaismaakuntien vanhustyön kehittämisyksikkö -hanke
Nuotio Maria	Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri
Ollikainen Anneli	Seinäjoen kaupunki /sosiaalitoimi
Pakkala Satu	Seinäjoen kaupunki /kotihoito
Pippola Pauliina	Seinäjoen kaupunki / terveyskeskus
Rajamäki Satu	Seinäjoen järjestöalo /tukihenkilöväilytys
Rauhala Liisa	Pohjanmaa-hanke
Saarinen Anneli	Seinäjoen kaupunki /vanhustyö
Salo Tuomo	Seinäjoen seurakunta
Salo Tuula	Seinäjoen ammattikorkeakoulu
Saukko Päivi	Seinäjoen kaupunki /sosiaalitoimi
Skinnari Satu	Etelä-Pohjanmaan muistiyhdistys ry
Syrjälä Sirpa	Seinäjoen kaupunki / terveyskeskus
Takala Hannele	Seinäjoen kaupunki /lkäkeskus
Tuomela-Jaskari Sirpa	SONet BOTNIA /Päihdepalvelujen kehittämishanke
Vatanen Riitta	Seinäjoen järjestöalo
Ylihärsilä Oili	Seinäjoen kaupunki /terveyden edistäminen

Pohjanmaan maakuntien päihdepalvelujen kehittämishanke on vienyt ideoita IKÄPÄ -työryhmän kaltaisen työryhmätyöskentelyn käynnistämisestä myös Pohjanmaalle ja Keski-

Pohjanmaalle. Kummallakaan alueella työ ei ole kuitenkaan lähtenyt käytiin erillisenä työryhmätyöskentelynä.

5.5.2 Selvitys ikäihmisten päihdeidenkäytön esiintyvyydestä pohjalaismaakunnissa

Ikäihmisten päihdeongelmat ovat viime vuosien aikana nousseet esille keskusteluissa, joista on välittynyt huoli ikäihmisten päihdeongelmaisten asiakkaiden määrän kasvusta palvelujärjestelmän eri sektoreilla, kuten kotihoidossa, terveydenhuollossa ja sosiaalityössä. Tulevaisuudessa on ongelma ja päihdeiden ongelmakäyttö kasvaa edelleen. Muun muassa ”Toivoa paremmasta päihdehuollosta” -selvityksestä nousi esille, että alkoholitausta näkyy yleisesti hoito- ja palveluyksiköiden asiakaskunnassa.

Ikäihmisten päihdeidenkäyttöön ja siihen liittyviin kehittämistarpeisiin on pureuduttu yhteistyössä Pohjalaismaakuntien vanhustenhuollon kehittämisyksikkö-hankkeen sekä osittain Äldrecentrum Österbotten -hankkeen kanssa. Alueen kaikkiin vanhustenhuoltoyksiköihin lähetettiin sekä suomen- että ruotsinkielinen Webropol -kysely, joiden avulla haluttiin saada kuva pohjalaismaakuntien ikääntyvien päihdeongelmien esiintyvyydestä toimintayksiköissä, siitä aiheutuvia hoidon haasteista ja kehittämistarpeista sekä käytössä olevia toimintamalleista.

Tuloksista valmistui ”*Haasteena ikäihmisten päihdeongelma? Selvitys ikäihmisten päihdeongelman esiintyvyydestä pohjalaismaakunnissa*”⁴. Tuloksista valmistuu myös ruotsinkielisen raportti myöhemmin opinnäytetyönä, jonka tekee Svenska Yrkehögskola:n sosionomi (AMK) opiskelija.

Haasteena ikäihmisten päihdeongelma -selvityksestä tulee esille ikäihmisten lisääntyneet päihdeongelmat ja niiden konkreettinen näkyvyys vanhustyön yksiköiden avopalveluissa (kotipalvelu, kotisairaanhoido). Lähitulevaisuudessa ongelman arvioidaan nosta- van päätään myös asumispalveluyksiköissä ja laitoshoidossa. Volyymien kasvusta kertoo se, että noin 70 % toimintayksiköistä vastasi palveluidensa piirissä olevan yksi tai useampi päihdeongelmainen vanhus. Ainoastaan 30 %:lla toimintayksiköistä ei ollut palvelujen piirissä ongelmasta kärsivää asiakasta.

Palvelujärjestelmä ja vanhustyön ammattilaiset eivät ole vielä kykeneviä vastaamaan tähän haasteeseen. Vanhustyön ammattilaisten tietojen ja taitojen puute nousevat karuna todellisuutena esille selvityksestä. Sovittuja hoitomalleja ei ole, vaan asiat ratkaistaan usein tilanne- ja tapauskohtaisesti. Henkilökunnalle tämä näyttäytyy lisääntyvinä työpaineina sekä osaamattomuutena ja keinottomuutena puuttua asioihin. Ongelma on kuin aikapommi, jonka purkamisessa ollaan vasta alkuvaiheessa. Palvelujärjestelmän haasteena on ikäihmisille suunnattujen palveluiden puute. Ikäihmiset käyttävät pääosin työikäiselle väestölle suunnattuja palveluita, eikä hoidossa ei ole huomioitu ikäihmisten fysiologisia lähtökohtia tai hoidolle tarpeellisia toimintamalleja ja -periaatteita.

⁴ Selvitys löytyy SONet BOTNIA:n nettisivuilta osoitteesta: http://www.sonetbotnia.fi/docs/028-UwG-Haasteena_ikaihminen_paihdeongelma_selvitys.pdf

Ongelman ratkaisemiseksi on vastattava uudenvuoden tarpeisiin. Asenteellinen ja toiminnallinen muutos sekä päihde- ja vanhustyön uudenvuoden osaaminen, ehkäisevä työ sekä varhainen puuttuminen ovat keinoja vastata ikäihmisten päihdeongelmaan. Erityisesti kotihoidon ja palvelutalojen henkilökunnan osaamisen lisääminen on ensiarvoisen tärkeää. Toimenpide-ehdotuksiksi selvityksessä tuodaan esille muun muassa henkilöstön osaamistason nostaminen, päihdetyön jalkauttaminen, palvelujärjestelmän monipuolistuminen sekä julkisen sektorin ja järjestöjen yhteistyömuotojen kehittäminen tiiviiksi käytännöksi.

Raportti julkaistiin tiedotustilaisuudessa 21.4.2009. Tiedotustilaisuuteen osallistui maakuntalehdistä Ilkka ja Pohjalainen sekä Pohjanmaan radio ja TV, jotka julkaisivat asiaa käsittelevän jutun (22.4.2009) lehdissä sekä radiolähetysssä ja alueellisessa uutislähetysssä (21.4.2009).

Raportti herätti kiinnostusta myös tiedotusvälineiden ohella. Aihe herätti yleisöosastokirjoitusta (4.5.2009 Pohjalainen) sekä yhteydenoton eläkeläisjärjestöstä. Lisäksi alueella toimiva Aijoos -hanke pureutui ikäihmisten päihdeidenkäyttöön ja alueellisiin malleihin selvityksen alustavien tulosten perusteella sekä järjesti aihepiiriin liittyvää koulutusta.

Toimenpide-ehdotusten juurruttaminen ja hyvien käytäntöjen kartoittaminen

Selvityksessä esitetään toimenpide-ehdotuksia ikäihmisten päihdetyön kehittämiseen.

Toimenpide-ehdotuksia ovat:

- 1) Jalkautuva päihdetyö työmenetelmäksi
- 2) Päihde-ehdoisten käytien tilastointi perusterveydenhuollossa ja erikoissairaanhoidossa
- 3) Päihdeidenkäytön tunnistamiseen liittyvät menetelmät käyttöön
- 4) Palvelujärjestelmän monipuolistuminen
- 5) Malli päihdeongelmaisen ikäihmisen hoidosta ja hoitopoluista
- 6) Järjestötyö tiiviiksi käytännöksi
- 7) Henkilöstön osaamistason nostaminen
- 8) Vanhus-, päihde- ja mielenterveystyön kokonaisvastuun määrittäminen
- 9) Toimintojen arviointimenetelmien kehittäminen

Toimenpide-ehdotuksia on tavoitteena arvioida ja konkretisoida IKÄPÄ-työryhmässä Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointimenetelmän (IVA) avulla. Työ jatkuu IKÄPÄ -työryhmässä syksyllä 2009. IVA -menetelmästä on tarkoitus järjestää koulutusta työryhmälle.

Pohjanmaan maakuntien päihdepalvelujen kehittämishanke ja Pohjalaismaakuntien vanhustenhuollon kehittämysyksikkö -hanke tekivät tutustumisvierailun Kuopioon 18.6.2009, jossa tutustuttiin Itä-Suomen päihdetyön kehittämiseen ikäihmisten osalta. Palaverissa oli edustajia Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksesta, Kuopion kaupungista /terveyden edistäminen, terveystoimi ja kotihoito sekä Joensuun kaupungeista /Ikäneuvola Ruori-

hanke⁵. Palaverissa käsiteltiin mm. Itä-Suomessa työn alla olevaa Ikääntyvien päihdemittaria ja Ikäihmisten päihdehoidon polku -työopasta sekä muita alueella käynnissä olevia asioita ja käytäntöjä (mm. Ikäneuvola, Effican digilomake ym.). Itä-Suomessa tehdystä työstä ja käytännöistä viedään vinkkejä IKÄPÄ-työryhmän käsiteltäväksi.

Hanke on tutustunut myös Tampereen kaupungin ikäihmisten päihde- ja mielenterveys-työmallin kehittämiseen (25.6.2008).

Lisäksi *ikäihmisten päihteidenkäyttöön liittyvästä kehittämistyöstä* on käyty keskusteluja Pohjalaismaakuntien vanhustenhuollon kehittämissyksikkö -hankkeen, Etelä-Pohjanmaan Muistiyhdistys ry:n ja Seinäjoen A-klinikan (ehkäisevän päihdetyön koordinaattori) kanssa.

Oppilaitosyhteistyö

Vaasan yliopiston sosiaali- ja terveyshallintotieteiden **opiskelijat tekivät ”Haasteena ikäihmisten päihdeongelma” -selvityksestä evaluointiraportin 4/2009**, jota on mahdollisuus soveltuvien osin hyödyntää jatkotyöskentelyssä. Evaluointiraportista ilmenee, että selvitys täyttää arvioinnin keskeiset kriteerit, joita tässä analyysissä olivat:

- arvioinnin teoreettisen ja käytännöllisen analyysin suhde,
- käytössä olevien resurssien huomioiminen,
- asiakaskeskeisen lähestymistavan korostaminen,
- käytännön kehittämis ehdotusten esittäminen.

Lisäksi evaluointiraportista ilmenee, että selvityksen kehittämisenäkökulma sekä asiakkaiden palvelutarpeiden kartoitus tuottivat informaatiota, jonka varassa ikäihmisten päihdeongelmien tulevaisuuden strategista suunnittelua ja käytännön sovellusten kehittämistä kannattaa jatkaa.

Evaluointiraportin työstämisprojekti oli hyvä ”päänavaus” yliopiston kanssa tehtävälle oppilaitosyhteistyölle. Prosessin aikana korostui opiskelijoiden mahdollisuus palvella työelämää ja tehdä konkreettista työelämäyhteistyötä. Tällaiselle yhteistyölle on selkeää tilausta ja jatkossa yhteistyötä tuleekin kehittää systemaattisemmin.

Yliopiston ohella oppilaitosyhteistyötä on tehty myös ammattikorkeakoulujen kanssa. Seinäjoen ammattikorkeakoulun opiskelija työsti opintoihinsa liittyvän projektityön, joka perustui ”Haasteena ikäihmisten päihdeongelma” -selvityksen tuloksiin. Lisäksi yhteistyötä on tehty Svenska Yrkehögskolanin opinnäytetyötä tekevän opiskelijan kanssa.

⁵ Lisätietoja Ikäneuvola Ruori-hankkeesta:

<https://www.eura2007.fi/rrtiepa/projekti.php?lang=fi&projekтикoodi=A30535>

Alueellinen toiminta

Seinäjoen A-klinikka on luonut yhteydenottokaavakkeen avuksi kotihoidon ja Ikäkeskuksen työntekijöille, kun asiakas haluaa, että hänen päihdeasioistaan keskustellaan. Kaavaketta saatekirjeineen tullaan jakamaan sähköisesti eri toimipisteisiin.

Sekä Seinäjoella että Vaasassa ollaan perustamassa **päihdeongelmasta kärsiville ikäihmisille omaa hoitoyksikköä..** Seinäjoelle on perustettu uusi päihdeyksikkö ja Vaasassa on tehty esitys Hoivakoti Hopearannan muuttamisesta päihdeongelmaisten ikäihmisten hoitopaikaksi.

Aija Ström on tehnyt Jyväskylän yliopiston, Kokkolan yliopistokeskus Chydeniukseen tehnyt **Pro Gradu -tutkielmansa aiheesta Ikääntyvät ja alkoholitoimijuus.** Kvalitatiivinen tutkimus ikäihmisten alkoholinkäytöstä.⁶ Tutkimuksen tarkoituksena oli saada lisää tietoa ikääntyvien alkoholinkäytöstä, sen ilmenemisestä ja käyttötavoista. Tarkastelun kohteena tutkimuksessa oli ikääntyvien omat kertomukset.

Kaksi sairaanhoitajaopiskelijaa tekee opinnäytetyötään Seinäjoen ammattikorkeakoululle **aiheesta ikäihmiset ja päihteeet.** Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää ohjekirjan sosiaali- ja terveysalan työntekijöille, jossa kerrotaisiin alkoholin vaikutuksista, kun asiakkaana on ikäihminen.

5.6 Ehkäisevä päihdetyö

Ehkäisevää päihdetyötä sivuavia toimenpiteitä on tehty hankkeen eri toimenpidekokonaisuuksien alla. Parhaillaan käynnistetään yhteistyössä Länsi-Suomen lääninhallituksen ja Humanistisen ammattikorkeakoulun kanssa päihdejärjestöyhteistyötä.

5.6.1 Mini-interventiokoulutus

Mini-interventiokoulutuksia on järjestetty yhteistyössä SONet BOTNIAn ja Pohjanmaa-hankkeen kanssa. Koulutuksia on järjestetty perhetyötä tekeville toimijoille (8.1.2009) ja Etelä-Pohjanmaan sosiaalipsykiatrisen yhdistyksen työntekijöille (19.3.2009).

Hanke on koonnut pohjalaismaakuntien **ehkäisevän päihdetyön järjestämismalleja** ja esittänyt sen Valtakunnallisessa päihdetyön aluekehittäjäverkostossa (5.5.2009).

⁶ Pro gradu -tutkielma on löydettävissä SONet BOTNIAn nettisivuilta osoitteesta: http://www.sonetbotnia.fi/docs/086-pwH-Ikaantyyvat_ja_alkoholitoimijuus_Gradu_Aija_Strom.pdf

5.6.2 Järjestöyhteistyö

Yhteistyö pohjalaismaakuntien alueella toimivien päihdetyötä (ehkäisevä-korjaava) tekevien järjestöjen kanssa on aloitettu. Järjestöyhteistyöhön on lähdetty paneutumaan yhteistyössä Länsi-Suomen lääninhallituksen (Alkoholiohjelma) ja Humanistisen ammattikorkeakoulun Preventiimi -hankkeen kanssa (8.4.2009, Tampere). Yhteistyössä on mukana myös Pohjanmaa-hanke. Päihdejärjestön yhteistyön tiivistämisen ja keskinäisen verkottumisen tarve oli noussut esille monissa eri yhteyksissä, mutta se on koettu hyvin haasteelliseksi. Yhteistyössä edellä mainittujen tahojen kanssa päädyttiin kuitenkin siihen, että haastetaan järjestöt yhteistyöhön ja lähdetään etenemään heidän ehdoillaan.

30.9.2009 järjestään Kokkolassa päihdetyötä tekeville järjestöille laajempi yhteistyön käynnistymistä tukeva tilaisuus. Tilaisuutta ja sen toteutusta on suunniteltu pienemmässä työrykkäryhmässä 4.6.2009 Seinäjoella.

Työrykkästyöryhmään kutsuttiin edustajat seuraavista tahoista:

Anttila-Varpula Elina	MLL, Pohjanmaan piiri
Eskelinen Jukka	Länsi-Suomen lääninhallitus
Heiliö Tiina	Länsi-Suomen lääninhallitus
Huttunen-Metsi Merja	Vaasan kaupunki
Järvinen Anna	Terveysten edistämisen keskus ry
Karling Virve	Suomen Punainen Risti
Koukkari Sari	Seinäjoen kaupunki (psykososiaaliset palvelut)
Laitila Minna	Pohjanmaa -hanke
Lassus-Paavolainen Eva S.	KRAN R.F
Lintala Harri	Nuorten ystävät ry
Nummijoki Sirkka	Irti Huumeista ry
Ojanen Päivi	Pelastakaa lapset ry
Opari Päivi	Terveysten edistämisen keskus ry
Otranen Aulikki	A-kiltojen Liitto ry
Pekkanen Tiina	Stop Huumeille ry
Peltoniemi Tuula	Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry
Ropponen Mervi	Pohjanmaa -hanke
Salo Tuomo	Seinäjoen seurakunta
Sirén Aino-Maija	Pohjanmaan Liikunta ja Urheilu ry
Tuomela-Jaskari Sirpa	SONet BOTNIA /Päihdepalvelujen kehittämishanke
Viitanen Liisa	Terveys ry
Vuohelainen Elsi	Humanistinen ammattikorkeakoulu /Preventiimi

Työrykkästyöryhmän kokouksessa todettiin, että järjestöillä on suuri merkitys päihdetyössä, jonka vuoksi yhteistyötä sekä paikallisesti että alueellisesti tulisi entisestään tiivistää. Järjestöt toimivat paikallisesti melko aktiivisesti toistensa kanssa yhteistyössä mutta yhteistyö maakuntien kesken on puutteellista. Myös pienten kuntien alueella toimivia järjestöjä tulisi tukea työssä. Haasteeksi koettiin järjestöissä pitkälti vapaaehtoistyönä tehtävä työ, minkä vuoksi vapaaehtoistoimijoita ei voi sitouttaa pitkäkestoisiin prosesseihin. Lisäksi haasteena verkostoitumiselle on se, että päihdetyö koetaan usein negatiivisena ja marginaalisena asiana. Järjestöistä suurin osa tekee ehkäisevää päihdetyötä, jota täytyy nostaa

esille. Mukaan verkostoon tulisi saada myös urheiluseuroja. Pohjanmaa-hanke on tehnyt yhteistyötä joidenkin urheiluseurojen kanssa, mistä on hyviä kokemuksia.

Verkostoyhteistyölle koettiin olevan paikka, mutta konkreettinen käynnistäminen ja toimintatapojen selkeyttäminen koettiin haasteelliseksi. Työrukkastyöryhmä suunnitteli ja teki työnjakoa 30.9.2009 järjestettävälle verkoston starttitilaisuudelle ”Yhteishenkeä puhaltamassa -seminaarille”, joka toimii keskustelun areenana ja lähtölaukauksena yhteistyölle.

6 Hankkeen talous

Oheisina taulukkoina ovat hankkeen rahoitussuunnitelma (taulukko 1) ja kustannusarvio (taulukko 2). Hankkeen toteutuneet kustannukset näkyvät loppuraportin liitteenä olevasta kokonaiskustannuksista (Liite 1).

	Vuosi 2008	Vuosi 2009	Yhteensä
Oma rahoitus	4 820	4 020	8 840
Haettava valtionavustus	44 640	37 200	82 000
YHTEENSÄ	49 460	41 220	90 840

Taulukko 1 Hankkeen rahoitussuunnitelma

	Vuosi 2008	Vuosi 2009	Yhteensä
Henkilöstökulut	44 640	37 200	81 840
Asiantuntijapalvelut	250	250	500
Painatukset ym.	100	150	350
Majoitus ja ravitsemus	550	450	1 000
Matkakulut	550	450	1 000
Koulutus	550	450	1 000
Tarvikkeet	150	100	250
Vuokrat ym. laitekulut	2 727	2 273	5 000
KOKONAISKULUT	49 550	41 290	90 840

Taulukko 2 Hankkeen kustannusarvio

7 Hankkeen arviointia

Pohjanmaan maakuntien päihdepalvelujen kehittämishankkeen voidaan sanoa toteutuneen pääosin laaditun hankesuunnitelman sekä yksityiskohtaisemman toteutus- ja viestintäsuunnitelman mukaisesti. Hanke on saavuttanut sille asetetut keskeiset päätavoitteet.

Koska hanke päättyi suunniteltua aiemmin, on hankkeen päättymiseen liittyvät häirtatekijät pyritty minimoimaan etukäteen huolellisella suunnittelulla ja juurruttamistyöllä. Hankkeessa tehdyt toimenpiteet tulevat hankkeen päätyttyä osaksi SONet BOTNIA:n työtä ja ne huomioidaan jatkossa toiminnan suunnittelussa.

7.1 *Hankkeessa syntyneet hyvät käytännöt*

Pohjalaismaakuntien päihdetyön kehittäjäverkoston toiminta

Pohjanmaan maakuntien päihdetyön kehittäjäverkoston toiminta on käynnistynyt ja juurtumassa pysyväksi rakenteeksi.

Pohjanmaan maakuntien päihdepalvelujen kehittämishanke on tukenut päihdetyön asiantuntijuuden ja tietotaidon sekä hyvien käytäntöjen leviämistä käynnistämällä pohjalaismaakuntien päihdekehittäjäverkoston toimintaa yhteistyössä Terveystien- ja hyvinvoinnin laitoksen Vaasan alueyksikön ja Pohjanmaa-hankkeen kanssa. Verkostossa on mukana edellä mainittujen tahojen lisäksi Tällä Selevä! päihdepalvelujen kehittämishanke, Pohjanmaan maakuntien päihdetyön kehittämiskeskus, Det finlandssvenska kompetenscentret, Länsi-Suomen läänihallitus, Nordiska Valfärd Center (NVC), Vaasan yliopisto ja Terveystien- ja hyvinvoinnin laitoksen päihdetyöryhmä sekä Seinäjoen ja Vaasan kaupunkien edustajat. Lisäksi verkostoon kutsutaan teemakohtaisesti mukaan eri alan asiantuntijoita.

Verkoston tavoitteena on vahvistaa alueellista päihdetyön profiilia, nostaa esille tutkimusideoita ja tiivistää yhteistyötä toimijoiden kesken. Yhteistyön etuna on osaamisen ja hyvien käytäntöjen leviäminen alueiden kesken, suunnittelijoiden välinen vertaisarviointi sekä päällekkäisten suunnitteluprosessien välttäminen. Tavoitteena on myös etsiä uusia, innovatiivisia työtapoja ja esiintyä verkostona ulospäin sekä nostaa esille avauksia mm. päihdetyön koulutuksen kehittämiseksi. Kehittäjäverkoston toiminnan muotoutumisesta jatkossa keskustellaan syksyllä 2009 olevassa kokouksessa.

Ikäihmisten päihdeongelmaan keskittyvä kehittämissuhte

Pohjalaismaakuntien päihdetyö kehittämishanke on tehnyt yhteistyössä pohjalaismaakuntien vanhustenhuollon kehittämissuhte -hankkeen ja osittain Äldrecentrum Österbotten hankkeiden kanssa selvityksen ikäihmisten päihdeidenkäytöstä yhteistyössä.

Selvitys pohjautuu laajaan kyselyyn, joka suunnattiin sosiaali- ja terveydenhuollossa vanhusten kanssa työskenteleville työntekijöille. Kyselyn tueksi on pyydetty tilastotietoja

ikäihmisten (yli 65-vuotiaat) päihde-ehtoisista käynneistä perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon päivystysvastaanotoilta. "Haasteena ikäihmisten päihdeongelma" -selvitys

Ikäihmisten päihdeongelmaan liittyvällä selvitystyöllä pyrittiin luomaan tiedollista ja koulutuksellista pohjaa ikäihmisten päihdeongelmatyölle, jota on mahdollista jatkaa ja laajentaa esimerkiksi suunnitelmaksi. Työtä jatketaan viemällä jatkotyöstettäväksi / käytäntöön selvituksesta nousseita toimenpide-ehdotuksia.

Ikäihmisten päihdeongelmaan liittyen hanke on tehnyt myös *oppilaitosyhteistyötä* Vaasan yliopiston kanssa (Evaluointiraportti) ja Svenska yrkeshögskolanin kanssa (ruotsinkielinen selvitys ikäihmisten päihdeongelmasta)

Hanke on ollut mukana käynnistämässä ikäihmisten päihdeongelmaan liittyvää *IKÄPÄ -työryhmää Seinäjoelle*. Työryhmä on viranomaisten, järjestöjen ja seurakuntien vanhus- ja päihdetyön edustajista muodostuva asiantuntijatyöryhmä. Työryhmä mm. edistää ja toteuttaa omalta osaltaan Seinäjoen päihde- ja mielenterveysstrategiaa sekä tukee ikäihmisten kanssa tehtävää ennaltaehkäisevää päihdetyötä. Lisäksi työryhmän tarkoitus on tukea ikäihmisten turvallista ja hyvää arkea vaikuttamalla olosuhteisiin ja ikäihmisten parissa tehtävään päihdetyöhön. Pohjalaismaakuntien päihdepalvelujen kehittämishankkeen on välittänyt toimivaa käytäntöä myös Kokkolaan ja Vaasaan.

Päihdejärjestöjen keskinäinen verkottaminen

Päihdepalvelujen kehittämishankkeen tavoitteena on luoda alueen päihdejärjestöjen- ja yhdistysten välille verkostoitumista ja yhteisiä kontaktipintoja. Työllä pyritään vaikuttamaan päihdejärjestöjen ja -yhdistysten välisen yhteistyön kehittämiseen, päällekkäisen työn poistamiseen ja yhteisiin uusiin avauksiin. Suunnittelutyötä on tehty yhteistyössä Länsi-Suomen lääninhallituksen (Alkoholiohjelma) ja Humanistisen ammattikorkeakoulun (Preventiimi) kanssa. Työn jatkosuunnittelussa on ollut mukana laajempi työrukkastyöryhmä. Aloitusseminaari alueen päihdetyötä tekeville (ehkäisevä tai korjaava) järjestöille järjestetään syksyllä 2009.

7.2 Mitä jäi toteutumatta?

Päihdepalvelujen kehittämishankkeen tavoitteena oli yhdessä kuntien päihdevastaavien kanssa tehdä päihdepalvelujen arviointia ja suunnitelmatyötä palvelujen organisoimiseksi "Toivoa paremmasta päihdehuollosta" -selvityksen pohjalta. Suunnitelmat pilotoinneista ja tiivistä yhteistyöstä kuntatoimijoiden kanssa kariutuivat resurssipulaan ja kuntien sitoutumattomuuteen.

Yhteistyössä Tällä Selevä! -hankkeen kanssa käytiin neuvotteluja yhteistyösuunnitelmista ja tehtiin alustaa pohjaa työlle. Työ kariutui hankkeissa tapahtuvaan muuhun kehittämissuunnitelmaan sekä siihen, että Tällä Selevä! -hanke keskittyi loppuvaiheessa enemmän asiakas-työhön. Pilottiyhteistyösuunnitelmista keskusteltiin myös Kuusiokuntien kanssa, mutta työ ei käynnistynyt johtuen alueen resurssipulasta päihdetyössä.

Tavoitteena on, että pohjalaismaakunnissa toimiva päihdetyön kehittäjäverkosto hyödyn-
tää kartoitustyötä ja lähtee jatkotyöskentelynä mallintamaan konkreettisesti alueen päih-
depalvelujärjestelmää. Päihdetyön kehittäjäverkostossa on alueellista edustavuutta ja asi-
antuntijuutta lähteä yhteistyössä omien verkostojensa kanssa työstämään asiaa eteen-
päin.

7.3 Haasteet hankkeen toteuttamisessa

Pohjalaismaakuntien päihdepalvelujen kehittämishanke alkoi maaliskuussa 2008 ja päättyi
elokuun lopussa 2009. Hankkeen kesto oli noin puolitoista vuotta, eikä se ollut riittävän pit-
kä aika paneutua kehittämistyön tarpeeksi syvällisesti. Haastetta toi myös toiminta-alueen
laajuus: kolme maakuntaa ja 45 kuntaa. Kehittämistyö oli aloitettava yhdestä maakunnasta
levittäen sitä kaikkien maakuntien alueelle. Hankkeen painopiste aikaresurssien vuoksi on
painottunut Etelä-Pohjanmaalle ja Pohjanmaalle, koska Keski-Pohjanmaalla on ollut oma-
na vahvana toimijanaan Pohjalaismaakuntien päihdetyön kehittämiskeskus -hanke.

Ulkoisena haasteena on ollut hankkeen kanssa samaan aikaan käynnissä ollut PARAS-
hanke. Kuntia ja niiden työntekijöitä on tämän vuoksi ollut vaikeaa aktivoida mukaan tä-
mänkaltaiseen kehittämistyöhön. Alueen kunnissa on tehty kuntaliitoksia ja muodostettu
uusia yhteistoiminta-alueita. Muutokset ovat tuoneet työntekijöille uudenlaisia paineita, ei-
kä palvelujen sisällölliseen kehittämiseen ole riittänyt tarpeeksi resursseja. Lisäksi päihde-
palvelut ovat tietyssä marginaaliasemassa eikä kehittämistyö lähde ensimmäisenä sisällöl-
lisesti kehittämään päihdepalveluista.

Kuntien sitoutuminen lyhyeen hankkeeseen kunta- ja palvelurakennemuutoksen aikana
on ollut heikkoa. Päihdepalvelujen kehittämishankkeen voidaankin sanoa olleen noin vuo-
den edellä kehittämistyön kunnallisista tarpeista ja hankkeen olisi pitänyt olla pidempi.
Kuntien sitoutumiseen vaikuttaa myös se, että hanke suunniteltiin ja aloitettiin nopeasti
niin, että kunnat eivät päässeet mukaan ko. työhön alusta saakka.

Muutokset ja työn juurruttamien vaativat aikaa, mutta askeleita yhteistyön kehittämiseen ja
juurruttamiseen on hankkeessa otettu. Tavoitteena on, että hankkeessa aloitettu työ jatkuu
ja kehittyy edelleen.

7.4 Arviointikeskustelut

Hankkeen toteutumisesta on arvioitu THL:n (silloinen Stakes) pyytämässä arviointikyselyssä,
Länsi-Suomen lääninhallituksen järjestämässä arviointitilaisuudessa 22.1.2009 ja hank-
keen ohjausryhmänä toimivan SONet BOTNIAn johtoryhmässä 2.6.2009

Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen (silloinen Stakes) arviointikysely hankkeille

THL (Stakes) pyysi päihdepalveluiden kehittämiseen suunnatulla 3,5 ME:n lisämäärärahalta rahoitettavien hankkeiden etenemisestä näihin hankkeisiin liittyvän valtakunnallisen ohjausryhmän kokousta varten viimeistään selvitystä 21.11.2008.

Selvitystä/koontia pyydettiin seuraavista asioista: hankkeen tiedot (lääninhallitus, jonka alueella hanke toimii, hankkeen nimi, taustataho ja yhteistyökumppanit sekä yhteyshenkilön tiedot, myönnetty rahoitus ja hankkeen kesto), hankkeen kuvaus, tavoitteet, *odotetut tuotokset sekä verkostoituminen alueella muiden päihdetyön hankkeiden kanssa* sekä hankkeen arvioinnin toteutus, *hankkeen toteutuneet tuotokset ja hankkeessa syntyvät hyvät käytännöt*

Länsi-Suomen läänin arviointitilaisuus 22.1.2009

Lääninhallituksen arviointitilaisuus 22.1.2009 Vaasassa, jossa hankkeen paikallista, seudullista ja alueellista merkitystä arvioidaan kysymysten ja niiden alla olevien näkökulmien perusteella.

SONet BOTNIAn johtoryhmä 2.6.2009

Asia: SONet BOTNIAn johtoryhmä käsitteli ja teki arvion kokouksessaan 2.6.2009 päihdepalvelujen kehittämishankkeen toteutumisesta.

Asian käsittely: Sirpa Tuomela-Jaskari esitteli johtoryhmälle päihdehankkeen toimintoja arvioiden samalla tavoitteiden toteutumista. Hän totesi, että osittain hanke on ollut ennakoiva, mitä tulee sen tavoitteisiin. Eri maakunnissa toiminnan painotukset ja sisällöt ovat olleet vähän erilaisia. Yhteinen toiminta sekä valtakunnallisessa että pohjalaismaakuntien päihdetyön verkostossa on koettu hyväksi. Hankkeen julkaisut löytyvät SB:n kotisivulta.

Pohjalaismaakuntien päihdetyön verkostoa onkin vahvistettu vakituisilla toimijoilla, jolloin on ajateltu tukea toiminnan jatkuvuutta ja esimerkiksi, miten hyvien käytäntöjen vaihtoa voidaan tukea. Välittäjä-hankkeen aloittaessa 1.11. toivotaan sen kautta löytyvän resurssia toimia verkoston koordinoijana ja myös muulla tavoin tiivistettyä päihdetyön yhteistyötä Välittäjähankkeen ja SB:n välillä.

Päätös: Johtoryhmä katsoi hankkeen toteuttaneen onnistuneesti sille tehtyä suunnitelmaa ja tavoitteita. Vähän etuajassa tapahtuvan hankkeen päättymisen haitat on pyritty minimoimaan suunnittelemalla ja juurruttamalla.

8 Yhteenveto ja päätelmät

Pohjanmaan maakuntien päihdepalvelujen kehittämishankkeen keskeisinä sisältöinä oli alueen päihdepalvelujärjestelmän kartoittaminen ja päihdepalvelujen kehittämistyön vahvistaminen osana kunta- ja palvelurakennemuutosta sekä päihdehuollon eri toimijoiden välisten yhteistyörakenteiden ja asiantuntijuuden vahvistaminen.

Lähtökohdiltaan hanke on ollut haastavat hankealueen laajuuden vuoksi. Hanke on toiminut kolmen pohjalaismaakunnan ja 45 kunnan alueella. Hanke on toimiakseen vaatinut, että prosesseja aloitetaan yhdestä paikasta ja vieritetään kokemuksia eteenpäin. Hankkeen painopiste on painottunut Etelä-Pohjanmaalle ja Pohjanmaalle, koska Keski-Pohjanmaalla on ollut omana vahvana toimijanaan Pohjalaismaakuntien päihdetyön kehittämiskeskus -hanke.

Päihdepalvelujen kehittämishankkeessa on kuitenkin verkostomaisella työotteella pystytty tekemään kehittämistyötä laajemmalla alueella. Yhteistyön tärkeydestä kertoo mm. hankkeen aikana perustetun pohjalaismaakuntien päihdetyön kehittäjäverkosto, jonka kautta on yhteisvoimin saatu vietyä asioita eteenpäin. Myös hiljalleen käynnistyvällä päihdejärjestöyhteistyöllä on suuri merkitys päihdetyön kehittämiseksi.

Hanke oli kestollisesti lyhyt. Hankkeen toimintakausi alkoi maaliskuussa 2008 ja päättyi elokuun lopussa 2009. Toimintaa kesti noin puolitoista vuotta. Tämän vuoksi hankkeessa oli kiire saavuttaa sille asetettuja tavoitteita, tehdä jatkosuunnitelmia ja juurruttaa toimintoja. Kehittämiskeskeiset ovat hitaita ja pitkiä, minkä vuoksi hankekausi tulisi olla pidempi.

Hankkeen keskeisimmät toteutuneet tuotokset ja saavutetut tulokset

1) Hankkeessa tehdyt selvitystyöt ja niiden pohjalta käynnistynyt kehittäminen

Hankkeessa on tehty kaksi laajempaa ajankohtaista selvitystä. **”Toivoo paremmasta päihdehuollosta”** -selvityksessä tarkastellaan pohjalaismaakuntien päihdepalveluiden asiakkuuksissa tapahtuneita muutoksia ja erityisesti päihdepalveluihin liittyviä kehittämistarpeita ja -haasteita sekä kunta- ja palvelurakennemuutoksen tuomia muutoksia. Selvitys pohjautui kyselyyn, johon vastasivat pohjalaismaakuntien sosiaali- ja perusturvajohtajat sekä perusterveydenhuollon kuntayhtymien ja terveyskeskusten ylilääkärit/johtavat lääkärit.

Toinen hankkeessa työstitetty selvitys oli **”Haasteena ikäihmisten päihdeongelma”**, jossa tarkasteltiin ikäihmisten päihteidenkäyttöä pohjalaismaakuntien alueella. Selvitys pohjautuu vanhustyössä työskentelevien työntekijöiden näkökulmiin ongelman laajuudesta, työn haasteista ja tulevaisuuden kuvista. Selvityksessä tehtiin toimenpide-ehdotuksia työn suuntaamisesta. Näitä ehdotuksia jatkotyöstetään IVA-menettelmän (ihmisten kohdistuvien vaikutusten arviointi) avulla Seinäjoen **IKÄPÄ-työryhmässä**. Selvitystyön yhteydessä tehtiin myös päänavaus oppilaitosyhteistyölle Vaasan yliopiston ja Svenska yrkehögskolanin kanssa.

Selvitykset ovat antaneet arvokasta kokemustietoa ja hyvän pohjan jatkotyöskentelylle.

2) Pohjalaismaakuntien päihdetyön kehittäjäverkoston toiminta

Päihdepalvelujen kehittämishanke perusti yhteistyössä Terveystieteiden ja hyvinvointilaitoksen Vaasan yksikön ja Pohjanmaa-hankkeen kanssa pohjalaismaakuntien alueella päihdetyön kehittäjäverkoston. Kehittäjäverkostossa on mukana keskeisiä alueellisia toimijoita. Kehittäjäverkosto on mm. järjestänyt koulutuksia. Kehittäjäverkoston toimintamallia jatkossa osalta selkeytetään.

3) Hankeyhteistyö

Pohjanmaan maakuntien päihdetyön kehittäjäverkoston toiminnan ohella hanke on tehnyt yhteistyötä sekä alueellisesti että valtakunnallisesti muiden hankkeiden kanssa. Päihdepalvelujen kehittämishanke työsti mm. arvioinnin Pohjanmaan maakuntien päihdetyön kehittämisyksikkö-hankkeelle.

4) Päihdejärjestöjen keskinäisen verkottamisen aloittaminen

Hanke on yhteistyössä Länsi-Suomen lääninhallituksen (Alkoholiohjelma) ja Humanistisen ammattikorkeakoulun (Preventiimi) kanssa tehnyt suunnitelmaa päihdejärjestöjen keskinäiselle verkostoitumiselle ja yhteisten kontaktipintojen löytämiselle pohjalaismaakunnissa. Laajempi seminaari päihdetyötä tekeville järjestöille järjestetään syksyllä 2009.

Ehdotuksia kehittämisprosessien / hyvien käytäntöjen jatkamiselle:

- 1) Pohjalaismaakuntien päihdeverkoston työn jatkuminen
 - koulutusten järjestäminen, tutkimukselliset avaukset ja yhtenäiset kannanotot ajankohtaisasioihin
 - päihdetyön esille nostaminen ja profilointi
 - "Toivoa paremmasta päihdehuollosta" - selvitykseen pohjautuva palvelujärjestelmän mallintaminen ja palveluaukkojen selkeyttäminen
- 2) Ikäihmisten päihdeongelmaan pureutuminen
 - "Haasteena ikäihmisten päihdeongelma" -selvitykseen pohjautuvien toimenpiteiden konkretisointi IVA -menetelmän avulla
- 3) Oppilaitosyhteistyön vahvistaminen
 - päihdetyön osaamisen vahvistaminen
- 4) Järjestöyhteistyön tiivistäminen

Päihdepalvelujen kehittymisen tärkeys on alettu nähdä kunnissa entistä paremmin. Tulevaisuudessa palvelujen kehittymiselle on tärkeää mm. palvelujen tuottaminen yhteistyössä erityisesti pienten kuntien kesken. Tärkeää on, että palvelujärjestelmä saataisiin toimivaksi kokonaisuudeksi niin, että sekä julkinen, yksityinen että kolmas sektori tuottaisivat palveluita koordinoitusti.

Päihdetyön kehittämiseksi ja uudenlaisiin haasteisiin vastatakseen on konkreettisesti ylitettävä sektorirajoja moniammatillisen työn toteutumiseksi sekä löydettävä uusia käytäntöjä ja työmuotoja. Uudenlaisten työmuotojen löytyminen ja asennemuutos lähtevät kuitenkin jo työntekijöiden koulutuksessa. Oppilaitoksissa päihdetyöhön suuntautuvat opintopistemäärät vaihtelevat (pääosin 1 opintopiste). Päihdetyön koulutus on kirjavaa eikä sillä voida sanoa olevan riittävää kattavuutta, jonka vuoksi sosiaali- ja terveysalan opintoihin tulisi saada päihdetyön opetuksen minimisisällöt.

”Toivoa paremmasta päihdehuollosta” -selvityksestä nousi esille tarve kehittää päihdehuollon perus- ja avopalveluita. Näitä työmuotoja (päivystyspalvelut, jalkautuvat palvelut, matalan kynnyksen hoitopaikat) kehittämällä, lisäämällä ja monipuolistamalla pystytään vähentämään laitoshuollon tarvetta.

Päihdetyön kehittymistä suuntaa erityisesti Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman työryhmän ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Ehdotukset on koottu kansalliseen mielenterveys- ja päihdesuunnitelmaan. Mielenterveys- ja päihdetyön kehittämistä on linjattu ensimmäisen kerran yhtenä kokonaisuutena valtakunnallisella tasolla. Suunnitelmassa painottuvat 1) asiakkaan aseman vahvistaminen, 2) ehkäisyyn panostaminen, 3) palvelujen toteuttaminen toimivana kokonaisuutena ja 4) ohjauskeinojen kehittäminen. Ks. <http://info.stakes.fi/mielijapaihde/FI/suunnitelma/index.htm>.